

Katarina Aladrović Slovaček

UDK: 811.163.42'3

Pregledni članak

Rukopis prihvaćen za tisak: 22.9.2014.

ŠKOLSKA GRAMATIKA OD BABUKIĆEVIH DANA DO DANAS

Sažetak

Jezikoslovac Vjekoslav Babukić zauzima jedno od vodećih mjesta u ilirskome krugu, a najveći njegov doprinos jest rad na gramatičkome opisu hrvatskoga jezika. Godine 1836. tiskao je prvu ilirsku gramatiku *Osnova slovnice slavjenske narčja ilirskoga* u tri poglavlja i četrdeset i devet točaka. Obradio je u njoj slovopis upućujući na Gajevu reformu, glasove i glasovne promjene, naglasak, morfologiju te red riječi, učvršćujući svojim rješenjima štokavštinu i usmjerenost jekavštini. Možda je manje poznato izdavanje njegove gramatike „za učionice“, odnosno njegov rad na prvoj školskoj gramatici – *Ilirska slovnica* (1854) koja zbog metodološke i sadržajne opširnosti nikada nije ušla u hrvatske škole. Zanimljivo je da se nakon Babukićeve gramatike do kraja 19. stoljeća pojavljuje nekoliko gramatika namijenjenih učenicima osnovne i srednje škole (Volarić, 1854; Vitanović, 1872; Divković, 1872; Strohal, 1893). U 20. stoljeću prva se školska gramatika pojavljuje 1905. (Florschütz, 1905). Autor je u njezinu stvaranju ujediniio svoja znanstvena promišljanja s gimnazijskom praksom te je potom doživjela još tri izdanja posthumno. 1955. godine izašla je Brabec-Hraste-Živkovićeve *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, a 1966. pojavljuje se školska gramatika (Težak i Babić) koja je imala nekoliko izdanja, a jedno od važnijih jest i ono 1992. godine, nakon stvaranja moderne hrvatske države. Godine 2002. izdana je *Školska gramatika* Sande Ham, a 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* autora J. Silića i I. Pranjkovića. Stoga će se u ovome radu prikazati povijesni pregled školskih gramatika te ispitati njihova praktična primjena u nastavi hrvatskoga jezika u osnovnoj i srednjoj školi.

Ključne riječi: školska gramatika; nastava hrvatskoga jezika; povijest hrvatskih gramatika; ilirizam; Vjekoslav Babukić.

1. Uvod

Hrvatski se učenici sa sustavnim učenjem hrvatskoga jezika kao materinskoga susreću s polaskom u školu. Rano usvajanje jezika do tada je završeno, učenici bi do toga vremena trebali ovladati fonološkim sustavom, a ovladavanje gramatičkim sadržajima – morfologijom i sintaksom nastavlja se jer im se to znanje automatizira

tek oko 11./12. godine (Jelaska, 2007). Prema Piagetu (1977) učenici se od sedme do dvanaeste godine nalaze u fazi konkretnih misaonih operacija te apstraktan sadržaj, kakav je jezik, i dalje usvajaju te njime nesvjesno ovladaju tek na početku apstraktne misaone faze (11./12. godina života). Polaskom u školu djeca se susreću s učenjem hrvatskoga standardnoga jezika koji se mnogobrojnim hrvatskim učenicima bitno razlikuje od njihovoga organskoga idioma. Upravo se zato u tom ranom razdoblju učenja pojavljuje horizontalna višejezičnost, što znači da dijete uz svoj organski idiom ovladava još jednim koji se naziva hrvatski standardni jezik (Pavličević-Franić, 2005). Hrvatski standardni jezik autonoman je vid jezika, svjesno normiran i služi za sporazumijevanje svim govornicima hrvatske jezične zajednice. U procesu učenja hrvatskoga jezika učenici postupno ovladavaju normama: gramatičkom, pravopisnom, pravogovornom, stilskom i leksičkom. Međutim, istraživanja pokazuju (Pavličević-Franić i Aladrović Slovaček, 2011) da učenici Hrvatski jezik kao nastavni predmet baš i ne vole, a taj negativni stav najčešće proizlazi iz sve težeg ovladavanja gramatičkim i pravopisnim pravilima. Kasnije se negativan stav prema predmetu preslikava kao negativan stav prema materinskome jeziku. Počesto se od odraslih govornika može čuti kako bolje govore engleski nego hrvatski jezik te im je lakše napraviti prezentaciju na engleskom nego na hrvatskome jeziku. Takvi stavovi i razmišljanja potiču na promišljanje o hrvatskom obrazovnom sustavu, položaju Hrvatskoga jezika kao nastavnoga predmeta, ali i o načinu i stavu prema njegovu učenju i poučavanju. Kako je gramatika hrvatskoga jezika, osobito morfologija, vrlo razgranata, u ovom će se radu dati pregled školskih gramatika rađenih upravo za učenje u školama te će se razmotriti povijesna uloga hrvatskoga jezikoslovca Vjekoslava Babukića kao prvoga tvorca ilirske školske gramatike, ali će se dati i neka današnja promišljanja studenata o učenju gramatike i poznavanju povijesti hrvatskoga jezika.

2. Povijest hrvatske gramatike u 19. stoljeću

Razdoblje od ilirizma pa do kraja devetnaestoga stoljeća dijeli se u filološkome smislu na tri dijela: ilirsko razdoblje, koje je trajalo od 30-ih godina do polovice devetnaestoga stoljeća, razdoblje filoloških škola, koje je trajalo od polovice devetnaestoga stoljeća do 90-ih godina devetnaestoga stoljeća, i treće razdoblje, koje je trajalo kroz zadnje desetljeće devetnaestoga stoljeća, a obilježili su ga hrvatski vukovci (Ham, 2006). U tome razdoblju, s jedne strane nastaju slovnice Zagrebačke filološke škole, a s druge strane gramatike hrvatskih vukovaca. Djelovanje Zagrebačke filološke škole obilježila su tri gramatičara: Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić i Adolfo Veber Tkalčević. Zagrebačka se filološka škola nastavlja na štokavsku

gramatičarsku djelatnost odabirući štokavski dijalekt kao osnovicu hrvatskoga standardnoga jezika. Imeničke sklonidbe dijele prema nastavku u genitivu jednine, a uvode i nove termine u lingvističko nazivlje, kao što je: slovnica, samostavnik, pridavnik, glagolj, predlog, veznik i sl. Jat bilježe kao rogato *ě*, a samoglasno *r* kao *er*, *tj* je *ć*, a *dj* i *gj* su *đ* te im je pravopis morfonološki. Kod Babukića se nalazi tronaglasni sustav, dok se kod ostalih pripadnika Zagrebačke filološke škole nalazi četveronaglasni sustav. U genitivu množine bilježe glas *h*, uvode futur drugi te pravilan raspored navezaka u zamjeničko-pridjevskoj sklonidbi. Isto tako daju preporuku o sklonjivosti brojeva dva, tri i četiri (Ham, 2006).

Djelatnost hrvatskih vukovaca bila je usmjerena stvaranju zajedničkoga jezika Hrvata i Srba, pa su njihove gramatike jezikoslovne prenositeljice jugoslavenske ideje koja je u devetnaestom stoljeću dobila pristaše među hrvatskim intelektualcima, pa tako i među nekim jezikoslovcima i književnicima. Vukovci polaze od zamisli da su Hrvati i Srbi jedan narod i da kao jedan narod trebaju imati zajednički jezik. Budući da ni prije, a ni u vrijeme hrvatskih vukovaca nema jezičnoga zajedništva, zajednički se jezik gradi po uzoru na jezik koji je Vuk Stefanović Karadžić leksički zabilježio u *Srpskom rječniku* 1818. godine i kratko usustavio u gramatici koja je pridodana rječniku. Isti je jezik Đuro Daničić na fonološko-fonetskoj i morfološkoj razini opisao u *Maloj srpskoj gramatici* 1850. godine. Dijalektalna je osnovica, prema njihovu razmišljanju, zajedničkoga jezika Hrvata i Srba trebala biti novoštokavština s ijekavskim izgovorom. Osnovno načelo toga razdoblja bilo je: *Piši kao što govoriš*. Imeničke su tvorbe dijelili prema imeničkome rodu, instrumental im je bio šesti, a lokativ sedmi padež. U nazivlje uvode pojmove: gramatika, imenica, pridjev, zamjenica i dr. Dugi se jat bilježio kao *ije*, a kratki kao *je*. Umjesto *tj* upotrebljava se samo *ć*, a uvedena su i slova *đ* i *dž*. Pravopis je temeljen na krilatici: *Piši kako govoriš*, a pravogovor je utemeljen na četvero-akcenatskom sustavu. U genitivu množine nastavak je *a* ili *i*. Ne bilježi se glas *h*. Također preporučuju sklanjanje brojeva dva, tri i četiri. Nema futura drugoga, a glagolski pridjevi ne postoje kao posebna sklonjiva vrsta participa, što kod Zagrebačke filološke škole postoji. Također imaju nepravilan raspored navezaka u zamjeničko-pridjevnoj deklinaciji (Ham, 2006).

Može se zaključiti da sve gramatike toga vremena nastaju u okviru filoloških škola i prema njihovim jezično-normativnim smjernicama, rjeđe imaju rječnike, a redovito imaju dijelove o slovopisu (pravopisu), glasovima, morfologiji, rječotvorju i sintaksi te sadrže sedam padeža u jednini i množini. Sve filološke škole devetnaestoga stoljeća karakterizira svjesna i dosljedna borba za jezičnu čistoću. Ta se pojava može promatrati i u svjetlu nacionalnih i nacionalno-političkih prilika, kada je jezik bio reakcija na nacionalna zatiranja. Iako sve filološke škole devetnaestoga stoljeća u Hrvatskoj grade svoj jezik na temelju štokavskoga narječja, razumljivo je da one

nisu mogle lako eliminirati ostala dva hrvatska narječja: kajkavsko i čakavsko. Iz čakavskoga i kajkavskoga uzimali su neke riječi kada bi im zatrebale, a nisu ih mogli naći u štokavskome narječju. Krajem stoljeća hrvatski se jezik znatno približuje Karadžić-Daničićevu jezičnome tipu, prihvaćen je fonološki pravopis, ujednačeni su množinski padeži, a sve to približilo je hrvatski jezik srpskome. Premda Zagrebačka filološka škola nije pobijedila, napuštena su njezina ideološka načela i stariji oblici u množinskim padežima deklinacije, osnovne su misli o književnom jeziku kao višoj potenciji narodnoga govora te prihvaćanje riječi iz naših narječja, pa i drugih slavenskih jezika ostala, stoga je njezin moderni leksik, a pogotovo terminologija ostala sastavni dio suvremenog književnoga jezika (Vince, 2002).

2.1. Vjekoslav Babukić i prva školska gramatika

Jedna od najvažnijih osoba Zagrebačke filološke škole bio je Vjekoslav Babukić. Po rođenju bio je štokavac, a našao se među neštokavcima koji su prihvatili književni jezik štokavske stilizacije. Rodio se u Požegi 1812. godine, a umro u Zagrebu 1875. godine. Školovao se u rodnome gradu, Novoj Gradiški, Pečuhu, Segedinu i Zagrebu. Tijekom života naučio je više jezika: njemački, mađarski, latinski, francuski, a poslije i slavenske jezike. Također je naučio i ćirilicu i glagoljicu. Završio je pravo 1832. godine te je radio kao bilježnik Banskoga sudbenoga stola, potom u nekoliko odvjetničkih ureda, potom je predavao na Kraljevskoj akademiji mađarsko i međunarodno pravo, a od 1836. posvećuje se narodnome preporodu dajući cijeloga sebe za boljitak svoga naroda, zanemarujući privatni život toliko da se nije ni ženio. Od 1838. prvi je tajnik Čitaonice ilirske, a od 1842. godine prvi je tajnik Matice ilirske. Četiri godine bio je tajnik Matice ilirske, a *Danicu* je uređivao dvije godine. Postao je također prvi profesor hrvatskoga jezika na Katedri za hrvatski jezik Kraljevske akademije, nakon što je pobijedio na natječaju te je 1846. godine održao svoje prvo predavanje. Radio je u školskome odsjeku te je bio važna osoba za odobrenje udžbenika. Priređivao je također starije hrvatske pisce za tisak.

Objavio je tri gramatike, pet radova izvan *Danice* te mnoge priloge *Danici*, među kojima i dosta prijevoda. Njegova *Osnova slovnice slavjenske narječja ilirskog* objavljena je u *Danici* te je izlazila u pet svezaka, od broja deset do broja petnaest 1836. godine. Također, tiskana je i kao zasebna knjižica te je prevedena na njemački i talijanski jezik. Smatraju je prvom gramatikom Zagrebačke filološke škole, a sastojala se od triju poglavlja i četrdeset i devet točaka te je sadržajno obuhvaćala slovopis, glasove i glasovne promjene, naglaske i morfologiju te red riječi. Upućuje na Gajevu reformu te učvršćuje štokavštinu i usmjerava se prema jekavštini (svět, věra, dělo). Bilježi tri naglaske te naglasak dobiva ulogu dodatnoga padežnoga razlikovnoga sredstva. Također, Babukić razlikuje i tri vrste imenica prema nastavku u genitivu jednine,

a u genitivu množine osim nastavka -ah (novcah, mesecah), Babukić dopušta još i i nulti morfem (novac, mesec), dok za imenice a-vrste propisuje još -ov i -ev (kao nastavak, a ne kao proširak). Uz upitno-odnosnu zamjenicu *što* bilježi i zamjenicu *kaj*, a u poglavlju o glagolima bilježi zastarjelicu koja kasnije nije prihvaćena kod Mažuranića i Tkalčevića, a to je glagolski pridjev radni (kopal). Također, pisanje futura, koje je preporučio Babukić, zadržalo se kod nas do današnjih dana (Tafra, 1992). Njegova je ideja bila povezati sva tri hrvatska narječja: kajkavsko, čakavsko i štokavsko sa starijim jezičnim razdobljima, pa se zbog toga u njegovoj slovnici nalazi tronaglasni sustav, stariji oblici za genitiv množine te neki drugi stariji oblici glagola. Ipak, njegova je gramatika postala općehrvatska i ispunila je svoju zadaću, u čemu su joj uvelike pomogli prijevodi. Hvalili su je i izvan Hrvatske (Šafarik i Kollar), ali je Srbi nisu prihvatili. Godine 1854. izašla je njegova *Ilirska slovnica*. Napisana je na službeni poziv samoga bana Josipa Jelačića kada se Babukić obvezao da će sastaviti „slovnici ilirsku za učionice“, odnosno da će napraviti školsku gramatiku. Upravo je zato svoju *Ilirsku slovnici* posvetio banu Josipu Jelačiću (Tafra, 1992). Slovnica sadrži šesnaest stranica predgovora te 444 slovnicike stranice, četiri stranice kazala te je u svome vremenu prva i jedina potpuna slovnica, a uz gramatičke sadržaje, ima i dio o slovopisu i pravopisu. U tri dijela gramatika sadrži *Glavoslovje*, *Rečoslovje*, *Stavkoslovje* te *Zgalavak*. Nažalost, iako opsežna, *Ilirska slovnica* svojim utjecajem na razvoj književnoga jezika bila je vrlo mala. U škole, nažalost, nikada nije ušla, iako je za škole bila napisana upravo zato što opsegom, sadržajem i metodologijom školi nije bila prilagođena. Jezikoslovci su je smatrali zastarjelom na teorijskoj, ali i konkretnoj razini (razini primjera). Negativnu recenziju te gramatike dali su i Veber i Jagić. Jagić Babukiću prigovara jezikoslovnu i metodološku zastarjelost, dok se Veber protivi njezinoj školskoj uporabi. Ovdje se svakako treba istaknuti Babukićevo *Stavkoslovje* kao prvi sustavni opis sintakse hrvatskoga jezika (Ham, 2006).

Gramatičarski rad Vjekoslava Babukića od velike je važnosti za razvoj hrvatskoga jezika jer s njegovom *Osnovom slovnice slavjenske narječja ilirskoga* započinje brižno i sustavno normiranje hrvatskoga književnoga jezika te se utire put nastavku višestoljetne hrvatske naddijalektne književnojezične štokavštine.

3. Od normativne do školske gramatike

U različitim povijesnim okolnostima jezikoslovci su pisali gramatike za različite potrebe i na različitim jezicima. Gramatikom se bavi lingvistička disciplina – gramatologija koja istražuje i opisuje različite metodološke aparate gramatičarskih opisa. Dakle, gramatikologija govori o gramatikama kao različitim modelima opisa jezičnoga ustrojstva (Tafra, 1992: 9). Normativna bi gramatika stoga obuhvaćala one

gramatike u kojima je opisana gramatička norma standardnoga jezika s ovjerenim primjerima. Školska gramatika obuhvaća gramatičku normu, ali je njezino ustrojstvo prilagođeno i usklađeno s učeničkim mogućnostima i predznanjem. Normativna gramatika okvir je prema kojemu nastaje školska gramatika, ali je školska gramatika specifična upravo po načinu strukture i prilagodbi učeničkoj dobi i predznanju.

3.1. Pregled školskih gramatika

Prvu ilirsku školsku gramatiku, kako je već u tekstu navedeno, napisao je Vjekoslav Babukić prema pozivu bana Josipa Jelačića. Međutim, zbog negativnih recenzija te svoje metodološke i sadržajne opširnosti, ta gramatika nikada nije ušla u škole. Nešto prije Babukića, Antun Mažuranić napisao je *Temelje ilirskoga i latinskoga jezika za početnike*, poredbenu hrvatsko-latinsku školsku gramatiku uobličenu u 242 pitanja i odgovora. Cilj te gramatike bio je u škole uvesti osuvremenjenu jekavsku štokavštinu, ali i zasjeniti latinski jezik pred hrvatskim i izboriti hrvatskome jeziku nadmoć u javnom životu.

Adolfo Veber Tkalčević u Beču je 1859. godine izdao svoju *Skladnju ilirskoga jezika za srednja učilišta*, a kasnije u Zagrebu 1871. *Slovniciu hervatsku za srednja učilišta*. Njegova *Skladnja ilirskoga jezika* prva je objavljena sintaksa, vrlo bliska Babukićevu *Stavkoslovlju*. *Skladnja* se sastojala od triju dijelova: *skladnje slaganja*, *skladnje djelovanja* i *skladnje poredanja*, a unutar tih dijelova sveobuhvatan je sintaktički opis.

U Varaždinu je 1847. godine izdana *Horvatsko-slavonska slovnica za početnike*, a autor joj je bio Lavoslav Fürholzer. Njegova je slovničarska djelatnost ostala u sjeni Babukića i Mažuranića jer u njegovoj slovnici nema izvornosti ni samosvojnih normativnih i metodoloških rješenja.

Fran Volarić 1854. u Trstu izdaje *Ilirsku slovniciu za početne učionice*. Njegov je rad također pod utjecajem Babukića i Mažuranića te je njegova slovnica namijenjena i ustrojem prilagođena početnome stupnju poučavanja i učenja hrvatskoga jezika.

U Osijeku je 1872. godine izdana *Slovnica hervatskoga jezika za nižu realku* čiji je autor Josip Vitanović. U svoje je vrijeme Josip Vitanović bio poznat široj javnosti kao autor udžbenika i priručnika. Godine 1880. Vitanović je izdao svoju *Gramatiku hervatskoga jezika za škole i samouke* koja je svojim sadržajem gramatika u suvremenom smislu riječi jer obuhvaća dio o glasovima, morfologiji te ima opširno opisanu sintaksu u tradiciji Zagrebačke filološke škole.

Među hrvatskim vukovcima prvu je gramatiku za škole napisao Ivan Danilo 1873. godine pod naslovom *Slovnica za srednja učilišta nižega reda*. Gramatika je pisana hrvatskim jezikom prema vukovskoj normi. Gramatike prema vukovskoj normi pisao je Mirko Divković te su se u školama njegove gramatike upotrebljavale pedesetak godina. U Zagrebu je 1879. izdao *Hrvatske gramatike I. dio. Oblici*, a potom

Oblici hrvatskoga jezika za srednje škole 1887. godine, Hrvatske gramatike II. dio. Sintaksa za školu 1881. godine, Hrvatska sintaksa za školu 1889., Nauka o izreci za školu 1880., Rečenica za školu 1895. te Oblici i sintaksa hrvatskoga jezika za srednje škole 1897. godine. Sve su njegove gramatike imale nekoliko izdanja. Upravo zato njemu u povijesti hrvatskih gramatika pripada mjesto školskoga gramatičara iz čijih su gramatika desetljećima učili naraštaji.

U Bjelovaru je 1893. godine izašla *Hrvatska slovnica za srednje i nalike im škole* Rudolfa Strohala. Njegova je slovnica prva napisana Brozovim pravopisom, a prema svojim obilježjima i vremenu u kojemu je nastala pripada razdoblju hrvatskoga gramatičarstva dvadesetoga stoljeća. Među vukovcima piscima gramatika jest i ime Tome Maretića, koji je 1899. godine napisao *Gramatiku hrvatskoga jezika za niže razrede srednjih škola*, a 1906. godine *Hrvatsku ili srpsku gramatiku za srednje škole*. Maretićeve su gramatike ostavile dubok trag u hrvatskom književnom jeziku nametnuvši se kao neprijeporni metodološki uzor i uzor jezične pravilnosti i čistoće.

Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole Josipa Florschütza izašla je u Zagrebu 1905. godine, a *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika za srednje i slične škole* 1940. godine. Njegove su se gramatike i slovnice upotrebljavale u školama punih četrdeset godina, izdavane su u sedam izdanja s trima različitim naslovima. Florschützova je gramatika također odigrala važnu ulogu u učvršćivanju maretićevske norme.

3.2. Školska gramatika danas

Stvaranjem moderne hrvatske države 1990. godine započinje novo razdoblje hrvatske jezične povijesti dvadesetoga stoljeća. Prvu školsku gramatiku u tome razdoblju napisali su Stjepan Babić i Stjepko Težak pod naslovom *Gramatika hrvatskoga jezika – Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Gramatika je do današnjih dana izašla u više od 15 izdanja, a prvi put tiskana je 1966. godine. Ta je gramatika primjerena učenicima osnovne i srednje škole te je jako dobro prihvaćena među učenicima, studentima i profesorima.

Godine 1997. izašla je *Praktična hrvatska gramatika* Dragutina Raguža. Gramatika je jednostavna i funkcionalna, bogata zornim primjerima, a definicije su jednostavne i sažete te joj je namjena u potpunosti ispunjena. Godine 2002. izašla je *Školska gramatika hrvatskoga jezika* Sande Ham namijenjena školarcima, pa je sadržajem jednostavna i sažeta. Njezina posebnost, u odnosu na prijašnje školske gramatike, jest u tome što je pisana u obliku pitanja i odgovora. Godine 2005. izašla je *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* autora Josipa Silića i Ive Pranjkovića. U odnosu na prethodne gramatike, ta gramatika uvodi nove nazive na svim razinama gramatičkoga opisa te se prvi put u tu gramatiku uvode funkcionalni stilovi

jer jezik i gramatiku promatra kroz prizmu funkcionalnih stilova. Sintaksa se u potpunosti otvara prema tekstu i upućuje nas na to da se svi sintaktički odnosi koje tradicionalna sintaksa promatra na razini rečenice preslikavaju i prate i na tekstnoj razini (Hudaček, 2007).

4. Istraživanje

4.1. Opis uzorka, instrumenta i metoda istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo 40 studenata različitih fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Najviše je studenata iz humanističkih znanosti 45,5%, a potom 22,7% iz društvenih znanosti. 18,2% studenata bilo je iz tehničkih znanosti, 9,1% iz prirodnih znanosti, a 4,6% iz biomedicinske znanosti. U istraživanju je sudjelovalo 78% žena i 22% muškaraca između 20 i 25 godina (prosječna studentska populacija).

Svi su ispitanici popunili *on-line* upitnik kreiran za potrebe ovoga istraživanja o stavovima prema hrvatskome jeziku, poznavanju povijesti hrvatskoga jezika te gramatičke norme. Podaci su prikupljeni anonimno i obrađeni su u SPSS programu za statistiku.

4.2. Ciljevi i problemi istraživanja

Temeljni je cilj ovoga istraživanja bio ispitati stavove ispitanika prema hrvatskome jeziku. Također se željelo ispitati poznavanje povijesti hrvatskoga jezika te funkcionalno poznavanje gramatičke norme. Željelo se ispitati i utječe li područje studiranja i spol ispitanika na stavove prema hrvatskome jeziku, kao i na njihovo funkcionalno poznavanje gramatičkih pravila hrvatskoga jezika.

4.3. Hipoteze istraživanja

U skladu s temeljnim ciljem i problemima istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze:

H1. Očekuje se da ispitanici hrvatski jezik vole. Pretpostavlja se da su ispitanici hrvatski jezik kao nastavni predmet zavoljeli u osnovnoj i srednjoj školi te da stoga imaju pozitivne stavove prema hrvatskome jeziku općenito. Pozitivan stav očekuje se i zato što je hrvatski jezik dio identiteta svakoga pojedinca te pozitivan stav utječe na izgradnju čvršćega identiteta.

H2. Očekuje se da bolje rezultate u poznavanju povijesti hrvatskoga jezika i gramatičkoj normi imaju osobe ženskoga spola te studenti humanističkih znanosti. Budući da studenti humanističkih znanosti tijekom studiranja posredno ili

neposredno imaju sadržaje hrvatskoga jezika u svojoj nastavi, očekuje se da ga stoga bolje i poznaju i na povijesnoj, ali i na funkcionalnoj gramatičkoj razini.

4.4. Rezultati istraživanja

Rezultati istraživanja pokazuju da je 33% studenata voljelo hrvatski jezik u srednjoj školi, a 50% niti ga je voljelo niti ga nije voljelo, dok je u osnovnoj školi 48,8% studenata voljelo hrvatski jezik, a 41,5% niti ga je voljelo niti ga nije voljelo. Time ispitanici pokazuju da im hrvatski jezik nije bio najomiljeniji predmet u školi, a kao najčešće razloge navode kako je bilo teško ovladati svim elementima hrvatske gramatike te svim pravilima hrvatskoga pravopisa. Također navode kako im sati nisu bili poticajni te su se vrlo često na satima osjećali frustrirano zbog nerazumijevanja sadržaja ili nezadovoljavanja zahtjeva koje je pred njih stavljao profesor hrvatskoga jezika. Time se opovrgava prva hipoteza koja pretpostavlja da većina ispitanika (više od 50%) voli hrvatski jezik. Najčešće se stav prema hrvatskome jeziku kao nastavnome predmetu preslikava na stav ispitanika prema hrvatskome jeziku kasnije, što ispitanici i potvrđuju jer im je u prosjeku stav prema hrvatskome jeziku procijenjen na skali od jedan (uopće ne volim) do pet (jako volim) 3,65, što pokazuje da ispitanici nemaju u potpunosti pozitivne stavove prema hrvatskome jeziku.

Rezultati istraživanja pokazuju da 19,1% studenata ima gramatiku hrvatskoga jezika u svom radnom prostoru za učenje, a 23,8% ima pravopis hrvatskoga jezika. Kao autore jedne od gramatika u 21. stoljeću uglavnom navode autore: Babić-Finka-Moguš (autori Hrvatskoga pravopisa), Babić-Težak, Babić, Raguž, a jedan je odgovor bio i Jovanović te Markusi. Pretpostavlja se da je većina studenata čula za Težak-Babićevu školsku gramatiku, ali je isto tako zanimljivo da zbog velike priče oko novoga Hrvatskoga pravopisa (2013) neki studenti navode i aktualnoga ministra Jovanovića kao jednoga od tvorca školske gramatike. Zanimljivo je također da neki studenti navode autoricu popularnih udžbenika za gimnazije *Fon-Fon* Dragicu Markusi kao autoricu jedne školske gramatike. Rezultati pokazuju da je tek 50% studenata u srednjoj ili osnovnoj školi upotrebljavalo gramatiku te većina navodi kako je to bila ljubičasto-plava gramatika, odnosno Težak-Babićeva gramatika. Također, 40,5% studenata ima potrebu potražiti ponekad nešto u gramatici, ali kada dobiju konkretan primjer, onda uglavnom ne razlikuju pravopisna od gramatičkih pitanja. Upravo zato 31% studenata misli da je pisanje velikoga i maloga slova gramatičko pitanje, dok tek 39% studenata prepoznaje gramatička pitanja u nizu navedenih tema (konjugacija, deklinacija, komparacija). Testiranjem funkcionalnoga poznavanja gramatičke norme dobiven je rezultat koji pokazuje da 51,2% studenata zna instrumental imenice *kíi*, a samo 20% akuzativ imenice *mati*, dok pogrešnu upotrebu instrumentala sredstva prepoznaje 73% studenata. Zanimljivo je da

studenti nisu baš tolerantni prema ljudima u svome okruženju koji čine gramatičke pogreške, pa kad netko primjerice kaže „s menom“ ili „s teбом“ jedni reaguju: *bijesno, to ih frustrira, naživocira, zgražaju se, prolazi ih jeza*, dok su drugi *ravnodušni, ne zanima ih, normalno im je i smiju se*. Zanimljivo je kako studenti znaju autora prve hrvatske gramatike Bartola Kašića (65%), ali za Vjekoslava Babukića čulo je tek 10% ispitanika. Zanimljivo je isto tako da 20% studenata smatra da je gramatika stvar dogovora jezikoslovaca. Analiza varijance pokazuje da bolje rezultate u poznavanju povijesti hrvatskoga jezika te funkcionalnoj uporabi gramatičkih pravila pokazuju studenti humanističkoga područja te osobe ženskoga spola, čime se potvrđuje druga postavljena hipoteza.

5. Rasprava i zaključak

Vjekoslav Babukić svojom je *Ilirskom slovnícom* započeo ilirsku tradiciju pisanja školskih gramatika. Iako je gramatika sadržajno i metodološki bila preopsežna te nikada nije ugledala učionice, otvorila je put mnogim gramatičarima koji su, oslanjajući se na njegovu tradiciju i tradiciju Zagrebačke filološke škole, pisali gramatike za „učionice“. Ulazak gramatike u škole pomagao je standardizaciji hrvatskoga jezika, njegovu očuvanju, ali i ujedinjenju svih Hrvata u jednome jeziku. Upravo zato školska gramatika u 19. stoljeću početak je sustavnoga gramatičkoga opisa. Prototipna školska gramatika u 20. stoljeću sastoji se od područja fonetike i fonologije, morfologije, sintakse i tvorbe riječi, dok se u 21. stoljeću u gramatiku uključuju i funkcionalni stilovi. Isto tako, najnovije školske gramatike sadrže novu terminologiju te su pojednostavnjene i primjerene učenikovim mogućnostima i spoznajnome razvoju, ponekad oblikovane u obliku pitanja i odgovora. Također, danas je školska gramatika gotovo ušla u učeničke domove preko internetskih stranica pa i *Facebooka*. Zanimljivo je kako se školska gramatika može kupiti i preko stranica za grupnu kupovinu po vrlo povoljnoj cijeni (e-kupi) te je time na najjednostavniji način našla put do potencijalnih korisnika. No, postavlja se pitanje na koje ovaj rad ne daje odgovor: znači li to približavanje i pojednostavnjivanje bolju razinu ovladanosti gramatičkom normom ili je to samo privid novoga vremena u kojemu živimo jer ako nešto nije na internetu, kako kažu, onda to ni ne postoji. Upravo je zato u ovome radu izvršen pregled povijesti školskih gramatika od Vjekoslava Babukića do današnjih dana kako bi se pokazalo da je baš u devetnaestom stoljeću nastao najveći broj školskih gramatika, unatoč razjedinjenosti, dok ih dvadeseto stoljeće daje tek nekoliko. Dvadeset i prvo stoljeće tek je na svome početku i pitanje je koliko će biti bogata i kojim će smjerom ići daljnja povijest pisanja školskih gramatika. Promjene u školskome kurikulumu upućuju na potrebe stvaranja novih i drugačijih

školskih gramatika kako bi učenici zavoljeli „taj teški hrvatski jezik“ i kako bi razumjeli i funkcionalno primjenjivali njegovu gramatičku normu u svakodnevnim priopćajnim situacijama. Upravo to treba biti osnovni poticaj suvremenim piscima školskih gramatika.

Literatura

- Babukić, Vjekoslav (2013), *Osnova slovnice slavjenske narječja ilirskoga*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Ham, Sandra (2006), *Povijest hrvatskih gramatika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Ham, Sandra (2002), *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hudaček, Lana (2007), Nova gramatika hrvatskoga jezika. *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32 (1), str. 379-381.
- Jelaska, Zrinka (2007), *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Pavličević-Franić, Dunja i Aladrović Slovaček, Katarina (2011), Utjecaj načina poučavanja na stav i motivaciju učenika prema hrvatskome jeziku kao nastavnome predmetu. *Napredak*, 152 (2) str. 171-188.
- Pavličević-Franić, Dunja (2005), *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb: Alfa.
- Tafra, Branka (1992), *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Vince, Zlatko (2002), *Putovima hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Grammar for Schools from Babukić's Time until the Present

Summary

The linguist Vjekoslav Babukić occupies a leading position in the Illyrian circle, and his greatest contribution is the work on grammatical description of Croatian language. He published in 1836 first Croatian Illyrian grammar *Osnova slovnice slavjenske narječja ilirskoga* in 3 paragraphs and 49 items. He processed there orthography referring to Gaj's reform, sounds and voice changes, accent, morphology and syntax reinforcing their solutions in the Stokavian dialect and referring to *jekavizam*. Perhaps his issuing of grammar "for the classroom" is less known, his work on the first grammar book for schools *Ilirska slovnica* (1854) that never came to Croatian schools because of methodological and content substantive's details. It is interesting that after Babukić's grammar by the end of the 19th century several grammar books intended for students of primary and secondary schools (Volarić, 1854; Vitanović, 1872; Divković, 1872; Strohal, 1893) appeared. In the 20th century first school grammar book was published in 1905 (Florschütz, 1905). Author was connected his scientific work and school practice and it was published 3 times after his death. In 1955 was published grammar book by Brabec-Hraste-Živković which was called *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika* and then in 1966 grammar book for schools appeared (Težak and Babić) which had several editions, and one of the most important is the one from 1992, after the creation of modern Croatian state. In 2002 Grammar for Schools by Sanda Ham was issued and in 2005 Croatian language grammar for high schools and colleges by J. Silić and I. Pranjković was issued. Therefore, in this paper the history of grammars for schools will be shown and their practical application in teaching Croatian language in primary and secondary school.

Keywords: grammar for schools; teaching Croatian language; history of Croatian grammar books; Illyrian; Vjekoslav Babukić.

Dr. sc. Katarina Aladrović Slovaček, viša asistentica
Katedra za hrvatski jezik, književnost, scensku i medijsku kulturu
Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Savska cesta 77, 10000 Zagreb
katarina.aladrovic@ufzg.hr